

Məcüd İsmixanov⁶³, Nəzakət İmamverdiyeva⁶⁴, Gülarə Kərimova
MÜASİR DƏRS: PARADİQMALARI VƏ TƏŞKİLİ MEXANİZMİ

Təlimin əsas təşkili forması olan dərs çox qədim tarixə malikdir. Elmi pedaqogikanın banisi, görkəmli çex pedaqoqu və mütəfəkkiri Y.A.Komenski “Böyük Didaktika” əsərində (1632) kollektiv təlim forması kimi dərsi nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış, elmi konsepsiya kimi irəli sürmüşdür. Bu, yeni və ilk təhsil konsepsiyasına əsaslanan kollektiv dərs sistemi məktəb tarixində böyük iz qoymuş, geniş yayılmışdır. Elm və təhsil təcrübəsi inkişaf etdikcə yeni təhsil konsepsiyaları yaranmış, ənənəvi dərs təkmilləşmiş, yeni metodlarla zənginləşmiş və “müasir dərs” anlamına gəlib çatmışdır. Müasir dərs ənənəvi təlimdə olduğu kimi hafizəyə yox, təfəkkür paradiqmasına əsaslanır. Orada öyrənmə prosesi “oxuyub yadda saxlama” (hafizə) metodlarına yox, təfəkkür metodlarına – inkişafetdirici, düşündürücü, fəal təlim metodlarına istinad edir. Prof. Ə.Əlizadə müasir dərsi belə xarakterizə edir: “Müasir bilikləri müasir üsullarla – müasir dərsi ümumi şəkildə belə səciyyələndirmək olar” [2, s. 28].

Müasir dərs yeni didaktik konsepsiyalara, fəal təlim metodlarına əsaslanır. Burada şagirdlər bilikləri hazır almır, müəllimin köməyi ilə müstəqil və əməkdaşlıq şəraitində çalışaraq əldə edir, onları yeni hallara yaradıcı tətbiq edirlər. Bu təlim texnologiyası ənənəvi təlimdən əsaslı şəkildə fərqlənən yeni yanaşmalardan olmaqla, müasir paradiqmalara istinad edir.

Paradiqma yunanca “nümunə” mənasını bildirir və müəyyən problemin həllində əsas götürülən elmi yanaşma, nəzəriyyə kimi başa düşülür [8, s. 83].

Təlimdə yeni yanaşmaların, o cümlədən, fəal təlimin tətbiqi hansı zərurətdən irəli gəlmişdir: bu zərurəti şərtləndirən amillər hansılardır? Bu məsələni qısaca nəzərdən keçirək.

Təlimə yeni yanaşmaları şərtləndirən amillər sırasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- inkişaf edən cəmiyyətin artan tələbləri, o cümlədən ictimai-iqtisadi, sosial-mədəni, elmi-texniki tərəqqi, yeni iqtisadi münasibətlərə (bazar iqtisadiyyatına) keçid;
- informasiya əsrinin tələbləri; yeni texnologiyaların geniş tətbiqi;
- dünya təhsil sistemində inteqrasiya, dünyanın, o cümlədən Avropanın mütərəqqi təhsil standartlarına keçidin zəruriliyi;
- təhsil nəzəriyyəsi və təcrübəsində gedən axtarışlar, pedaqogika və psixologiyada yeni təlim konsepsiyalarının? paradiqmalarının tətbiqi və s.

Göstərilən amillər təlimdə yeni yanaşmaları zəruri edən başlıca amillərdir. Bu amillər bütövlükdə təhsil və təlim prosesinə, eləcə də onun ayrı-ayrı komponentlərinə – təlimin məqsədi, məzmunu, metod və formalarına, müəllim-şagird münasibətlərinə, təlim şəraitinə və dərsə yeni baxışları şərtləndirir. Təlimə yeni baxışları qısaca nəzərdən keçirək.

1. *Təlimin məqsədi*, ənənəvi təlimdə olduğu kimi, sadəcə bilik vermək yox, bilik və bacarıqlara, həyati səriştələrə şüurlu yiyələnən, müstəqil düşünən, çevik təfəkkürlü, rəqabətqabiliyyətli, yaradıcı şəxsiyyətlər yetişdirməkdən ibarətdir. Bu keyfiyyətlər təhsilin məzmunu və təşkili üçün əsas meyarlardır.

2. *Təhsilin məzmunu* proqram və dərslik materialları, onların əhatə etdiyi bilik və bacarıqlarla məhdudlaşa bilməz. Təlimin yeni məqsədlərinə uyğun olaraq onun məzmunu da yeniləşməlidir. Bilik və bacarıqlarla yanaşı, onları yaradıcı tətbiq etmək, müstəqil təfəkkürə malik olmaq, gələcək sosial və əmək fəaliyyətində zəruri olan həyati səriştələr (kompetensiyalar) – bilik və bacarıqları praktiki fəaliyyətdə səmərəli tətbiq etmək qabiliyyəti formalaşdırmaq təhsilin məzmununun başlıca komponentinə çevrilir. Həyatda hər bir insana lazım olan əsas (“*açar*”) *kompetensiyalarla* (ana dilində və xarici dildə düzgün ünsiyyət qurmaq, riyazi və kompüter savadına yiyələnmək, müstəqil öyrənmək, sosial həyatda və mədəni sahədə özünü ifadə etmək, yenilik hissi, sahibkarlıq və vətəndaşlıq keyfiyyətlərinə yiyələnmək və s.) yanaşı *metakompetensiyaların* (tənqidi təfəkkür, yaradıcı yanaşma, təşəbbüskarlıq, problemləri həll etmək, hissələrin konstruktiv idarə edilməsi, qərarların qəbul edilməsi, riskin qiymətləndirilməsi və s.) formalaşdırılması üçün təhsilin məzmunu xüsusi istiqamətləndirilməlidir.

Müasir təhsilin məzmun komponentləri kompleks halda nəzərə alınmalı və həyata keçirilməlidir: bilik və bacarıq komponentləri yaradıcılıq təcrübəsi və qiymətləndirmə komponentləri ilə vəhdət təşkil etməlidir. Əks halda şagirdlərdə yaradıcı və tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirmək mümkün olmaz.

3. *Təlim metodları* yeni məqsəd və məzmunu cavab verməyə, onların reallaşmasına yönəlir. Ənənəvi təlimdə mexaniki öyrənməyə əsaslanan «söz» metodları müstəqil və yaradıcı fəaliyyətə imkan verən müasir metodlarla əvəzlənir və ya onlarla optimal şəkildə əlaqələndirilir; necə deyirlər, yaddaşa əsaslanan «hafizə» məktəbindən yaradıcı düşünməyə əsaslanan “təfəkkür” məktəbinə keçilir [6, s. 11]. Yəni təhsilənlər təlimdə passiv dinləyici kimi qalmır, təlimin fəal iştirakçılarna çevrilir; problemlərin həllinə, yaradıcı axtarışlara, tədqiqatçılığa, dialoq və diskussiyalara geniş cəlb edirlər. Ənənəvi monoloji təlim dialoji təlimə əvəzlənir. Fəal (interaktiv) metodların strategiya və taktikası məhz belə yanaşmalara əsaslanır: təlimdə məntiqi, yaradıcı və tənqidi təfəkkürün inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılır.

4. Təlimə yeni yanaşma onun *funksiyalarında* da özünü göstərir. Təhsilverici funksiyanın əsas götürüldüyü ənənəvi təlimdən fərqli olaraq müasir təlimdə bütün funksiyalar vəhdət təşkil etməli: həm öyrədici, həm də tərbiyə və inkişafetdirici səciyyə daşmalıdır. Bu müasir təhsil konsepsiyasının başlıca paradiqmasını təşkil edir: müasir təlim şəxsiyyətyönümlü, inkişafyönümlü və nəticəyönümlü təlimdir [2, s. 90].

⁶³ BDU-nun Pedaqogika kafedrasının professoru

⁶⁴ BDU-nun Pedaqogika kafedrasının dosentləri

5. Yeni yanaşmalar *təlimin təşkili formalarında* da qabarıq şəkildə özünü göstərir. Dəyişməz quruluşlu ənənəvi dərslərdən fərqli olaraq müasir dərslər qeyri-standart xarakter daşıyır. Dərs-ışgüzar oyun, dərslər-yarış, dərslər-dialoq, dərslər-debat, dərslər-disput və s. kimi qeyri-standart dərslər yeni pedaqoji texnologiyaları və müasir təlim yanaşmalarını əks etdirir. Kollektiv iş formasının əsas yer tutduğu ənənəvi təlimdən fərqli olaraq müasir təlimdə qrupla iş, cütlərlə iş və fərdi iş formalarına üstünlük verilir. Dördmərhləli mürəkkəb dərslərin ənənəvi texnologiyası hazırda çevik və yaradıcı xarakterli fəal, problemlə təlim texnologiyaları ilə əvəz olunur. Məlumatverici təlim öz yerini fəal və problemlə təlimə verir.

6. Müasir təlimdə *müəllim-şagird münasibətləri* də yeni əsaslarla – humanizm, demokratiya və əməkdaşlıq şəraitində qurulur. Ənənəvi təlimdəki gərginlik, həyəcan, qorxu hissi, sərbəstlik, işgüzarlıq, humanizm, əməkdaşlıq və dəstəkləyici mühitlə, avtoritar iş üslubu demokratik üslubla əvəz olunur. Şagird təlimin bərabərhüquqlu, fəal iştirakçısı kimi – təlim prosesinin əsas, mərkəzi üzvü kimi çıxış edir. “Subyekt-obyekt” sxemi ilə qurulan müəllim-şagird münasibətləri indi «subyekt-subyekt» münasibətləri kimi qurulur. Şagird təlimdə obyekt kimi yox, subyekt kimi çıxış edir. O, təlimdə özünü reallaşdıran şəxsiyyət – təhsil prosesinin fəal subyektidir [2, s. 56]. Başqa sözlə, həm müəllim, həm də şagird təlimdə fəallıq göstərir, qarşılıqlı əlaqəyə - əməkdaşlığa girirlər.

Göstərilən yeni yanaşmalar müasir fəal (interaktiv) dərslər üçün səciyyəvidir. Bu təlim müstəqil, yaradıcı fəaliyyətə əlverişli şərait yaradır, təlim prosesini, bir növ, tədqiqat prosesinə çevirmək imkanı verir. Fəal (interaktiv) təlimin xüsusiyyətlərini - ənənəvi təlimdən fərqli cəhətlərini müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirək.

Fəal və ənənəvi təlimin müqayisəsi göstərir ki, fəal təlim bütün göstəricilər üzrə müasir təlimin tələblərinə, dünya təhsilindəki yeni yanaşmalara, paradigmalara uyğun gəlir və onlara cavab verir. Fəal təlimin tədqiqatçısı, psixoloq Z.Veysova problemin aktulluğunu dünya təcrübəsi kontekstində təhlil edərək göstərir ki, “dünya təcrübəsindən məlum olduğu kimi, XXI əsrdə həm cəmiyyətin, həm də onun hər bir üzvünün yaşaması və inkişafında başlıca dəyər yaradıcı, özünü inkişaf etdirən şəxsiyyətdir. Təlim prosesi uşaqlarda özünüinkişaf qabiliyyəti formalaşdırmalıdır” [3, s.87].

Fəal təlimin ənənəvi təlimdən fərqli cəhətləri

Göstəricilər	Ənənəvi təlim	Fəal təlim
1. Təlimin məqsədi	Bilik və bacarıqlar aşılamaq	Bilikli, bacarıqlı, səriştəli, fəal və yaradıcı şəxsiyyət formalaşdırmaq
2. Təhsilin məzmunu	Proqram və dərslər materialı	Biliklər sistemi, bacarıq və səriştələr, yaradıcılıq təcrübəsi
3. Təlim metodları	“Söz” metodları, müəllimin şərhli	Fəal (interaktiv) metodlar, müstəqil, yaradıcı fəaliyyət
4. Təlimin psixoloji əsası	Hafizəyə əsaslanır	Təfəkkürə əsaslanır
5. Təlim prosesinin əsas fəaliyyət növü	Müəllimin şərhli (mühazirə)	Tədqiqat
6. Təlimin xarakteri	Monoloji təlim	Dialoji təlim
7. Təlimin əsas təşkili forması	Əsasən kollektiv forma	Qrup, cüt, fərdi və kollektiv formalar
8. Dərs tipləri	Standart dərslər tipləri	Qeyri-standart dərslər
9. Əsas bilik mənbəyi	Müəllim	Müxtəlif mənbələr
10. Şagirdin fəaliyyəti	Şagird passivdir	Şagird fəaldır
11. Təlimdə müəllim-şagird münasibətləri	Subyekt-obyekt münasibətləri	Subyekt-subyekt münasibətləri
12. Təlim üslubu	Avtoritar	Demokratik
13. Dərslərdə biliklərin əldə edilməsi mərhələsi	Dərslərin əvvəlində (müəllim tərəfindən)	Dərslərin sonunda (tədqiqat nəticəsində)
14. Qiymətləndirmə	Dərslərin bir mərhələsində aparılır	Təlim prosesinin bütün mərhələlərində aparılır

Pedagoji nəzəriyyə və təcrübədə fəal (interaktiv) təlimin bir sıra üstünlükləri müəyyən edilmişdir. Belə *üstünlüklər* sırasına dərslərdə şagirdlər üçün yaradılan aşağıdakı imkanları aid etmək olar:

- şagirdlərin fəallıq və müstəqilliyi üçün əlverişli şəraitin yaradılması imkanı;
- yaradıcılıq və tədqiqatçılıq bacarıqlarının formalaşdırılması imkanı;
- müstəqil düşünmə və sərbəst nəticə çıxarmaq imkanı;
- bilikləri müstəqil əldə etmək, öyrənməyi öyrətmək imkanı;
- əməkdaşlıq və qarşılıqlı hörmətin formalaşması üçün əlverişli şəraitin yaranması imkanı və s.

Təlimə, dərslərə yeni yanaşmanın mahiyyəti ondadır ki, təlim şagirdlərin yaddaşının təkcə yeni biliklərlə (informasiya ilə) zənginləşdirilməsinə deyil, həm də təfəkkürün müntəzəm inkişaf etdirilməsi əsasında daha çox biliklərin əldə edilməsinə, onların tətbiqinə, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsinə yönəlir [4, s. 319].

Müasir təlim prinsiplərinin – pedagoji prosesin tamlığı, təlimdə bərabər imkanların yaradılması, şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük, fəaliyyətin stimullaşdırılması, dəstəkləyici mühitin yaradılması prinsiplərinin reallaşdırılmasında da fəal təlimə əsaslanan müasir dərslərin böyük imkanları vardır. Bu imkanlar müasir dərslərin təşkili mexanizmlərində də özünü göstərir.

Fəal (interaktiv) təlim mexanizmləri. Fəal (interaktiv) təlimin özünəməxsus mexanizmləri vardır; şagirdlərin fəallığı və fəal təlim bu mexanizmlərin köməyi ilə təmin olunur. Pedaqoji-psixoloji ədəbiyyatda [2; 3] fəal təlimin səciyyəvi mexanizmləri müəyyən edilmişdir.

- Problem şəraitin yaradılması;
- Dialoqun və əməkdaşlığın zəruriliyi;
- Şagird-tədqiqatçı, müəllim-fasilitator kimi;
- Psixoloji dəstək, hörmət və etibar.

Müasir dərsin təşkili mexanizmlərinin mahiyyəti nədən ibarətdir? Bu məsələni qısaca nəzərdən keçirək.

1. Problem şəraitin yaradılması

Təlimdə problem şərait (vəziyyət) yaradılır: şagirdlər mövcud bilikləri ilə ziddiyyət təşkil edən sual, məsələ, tapşırıqlar üzərində düşünürlər. Məsələn, "Həyat bilgisi" fənnindən "Təbiət və biz" məzmun xətti üzrə "Yerin təbəqələri və onlarda gedən proseslər" alt xəttində suyun təbiətdə dövrəni ilə bağlı şagirdlər belə bir problem situasiya (vəziyyətlə) qarşılaşdırılır: Xəzər dənizinə çoxlu çaylar axır, bəs nə üçün dəniz daşmır? Belə problem sualı şagirdləri düşünməyə, problemi həll etməyə sövq edir, onlarda idrak fəallığı və tələbatı, mövzuya maraq yaradır.

Problem vəziyyət müəyyən zehni və ya praktik məsələnin həlli ilə bağlı şagirdlərin məlum biliklərinin və fəaliyyət vəsitələrinin kifayət etmədiyi (onlar arasında ziddiyyət olduğu) zaman yaranır. Belə ziddiyyətlər müxtəlif hallarda yarana bilər:

- məlum və yeni biliklər arasında ziddiyyət;
- məlum biliklərlə yeni faktlar arasında ziddiyyət;
- məişət və elmi biliklər arasında ziddiyyət və s.

Təlimdə problem situasiya o zaman lazımı səmərə verir ki, şagirdlərə təqdim edilən problem, sual və ya tapşırıqlar onların intellektual imkanlarına uyğun olsun, onlarda yaranmış ziddiyyəti aradan qaldırmaq arzusu doğursun.

2. Dialoq və əməkdaşlığın zəruriliyi

Fəal təlimin vacib mexanizmlərdən biri də təlimdə müəllim-şagird münasibətlərini yeni əsaslarda-dialoq və əməkdaşlıq şəraitində qurmaqdan ibarətdir. Ənənəvi monoloji təlim cansıxıcı olduğu kimi. Bir çox halda şagirdləri təlimdən soyutmağa, qarşılıqlı inamsızlığa səbəb olurdu. Nəticədə şagirdlərin potensial qüvvələrinin aşkara çıxması və inkişaf etməsinə, onların daxili aləminin kəşf olunmasına lazımı şərait yaranmırdı. Fəal (interaktiv) təlimdə isə vəziyyət dəyişir: burada müəllim şagirdlərin imkanlarına və şəxsi təcrübəsinə əsaslanaraq təlim fəaliyyətinə maraq oyatmalı, əməkdaşlıq şəraitində onlarla dialoqa girməli; zəruri hallarda səhvləri düzəltməli və dəstək olmalıdır. Müəllim eyni zamanda şagirdlərin təlimdə inkişafını daim izləməli və istiqamətləndirməli, onların biliklərini həyati bacarıq və səriştələrlə əlaqələndirməkdə yardımçı olmalıdır.

3. Şagird-tədqiqatçı, müəllim-fasilitator kimi

Fəal təlimdə müəllim və şagirdlərin ənənəvi rolu dəyişir: şagird obyekt mövqeyindən subyekt mövqeyinə keçir və təlimin bərabərhüquqlü üzvü kimi çıxış edir. Müəllim isə biliklərin ötürücüsü yox, bələdçi, yölgöstərən, təşkilatçıdır. Şagird bilikləri müəllimdən hazır şəkildə almır, onları müstəqil şəkildə - tədqiqat zamanı qrupla əməkdaşlıq yolu ilə əldə edir. Fasilitator kimi müəllim biliklərin əldə edilməsində bələdçi rolunu oynayır: o, şagirdləri müəyyən fikirlərə təhrik edir, yönəldir, öz imkan və qabiliyyətlərini gerçəkləşdirməyə istiqamətləndirir, diskussiyaya və əməkdaşlığa cəlb edir.

Müəllimin təlimdə fasilitator kimi çıxış etməsi humanist pedaqogikanın banisi, amerikan psixoloqu Karl Rocersin fasilitasiya (ingiliscə «fasilitate»), yəni təlimi asanlaşdırma ideyası ilə bağlıdır. Təlimdə şagirdin inkişafı və təhsil üçün asanlaşdırıcı mühitin yaradılması fasilitasiya, bu mühiti yaradan müəllim isə fasilitator adlanır. Təhsilin məqsədi şəxsiyyətin özünüinkişafında, əsas yolu isə bu inkişaf üçün əlverişli şərait yaratmaqda özünü göstərir. Təlimdə şagirdin mövqeyi "tədqiqatçı", "kəşf edən", müəllimin mövqeyi isə "bələdçi", "aparıcı" mövqeyidir [4, s. 319]. Təlim nəzəriyyəsində fasilitasiyanın qaydaları və əsaslandığı ideya və şərtlər də müəyyənləşdirmişdir.

Fasilitasiya qaydaları aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

- fikrin təhrik edilməsi;
- psixoloji dəstəklənmə;
- məlumatla təmin etmə;
- təşkilati dəstəklənmə.

Fasilitasiyanın əsaslandığı başlıca ideya və səriştələrə isə bunlar daxildir:

- Müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı hörmət və etibar.
- Şagirdlərin olduqları kimi qəbul edilməsi, onlara sevgi və inam.
- Təlimi asanlaşdırıcı mühitin yaradılması.
- Müəllim tərəfindən şagirdlərin daim dəstəklənməsi.
- Təlim-tərbiyənin nəticəsinin şagirdin inkişafı ilə ölçülməsi.
- Şagird şəxsiyyətinin özünüinkişafının (intellektinin, meyl və qabiliyyətlərinin, təşəbbüskarlığının) stimullaşdırılması.

Beləliklə, humanist yönümlü təlimdə müəllim bütün təhsil boyu şagirdi müşayiət edir, dəstəkləyir. Şagird müəllimin köməyi ilə öz meyl və qabiliyyətlərini inkişaf etdirir, yoldaşları ilə birlikdə çalışır, əməkdaşlıq edir, sosial davranış vərdişlərinə yiyələnir.

4. Psixoloji dəstək, hörmət və etibar

Fəal təlimin vacib mexanizmlərindən biri kimi şagirdlərə psixoloji dəstək, hörmət, inam və etibar təlim-tərbiyə prosesində böyük rol oynayır. Uşağa hörmət və etibar ona sevginin, qayğının ifadəsidir. Sevgi, hörmət və qayğı ilə əhatə olunan mühitdə uşaq özünü rahat hiss edir, qorxu və gərginlikdən uzaq olur, öz imkanlarını səfərbərliyə alaraq daha yaxşı oxumağa, ona göstərilən hörmət və etimadı doğrultmağa çalışır [9].

Pedaqoji işdə perseptiv qabiliyyət şagirdin daxili aləminə nüfuz etmək, psixi halını - hiss və həyəcanını, sevinc və kədərini duymaq hər cür ünsiyyətdə, xüsusən pedaqoji ünsiyyətdə çox vacibdir. Bu qabiliyyət empatiya hissi ilə, yəni uşaqları başa düşmək, onların dərdlərə, sevinc və kədərinə şərik olmaq bacarığı ilə birləşdikdə böyük pedaqoji səmərə verir. Belə mühitdə uşaq və gənclər tərbiyə üçün daha açıq olurlar, müəllimlərə də eyni hisslərlə cavab verirlər. Müəllimin şagirdlərə xeyirxah münasibəti, hörmət və etibar, onların bacarığına və şəxsiyyətinə inamı psixoloji dəstəyin göstəricisi olmaqla bərabər eyni zamanda şagirdlərin idrak fəallığını təmin etmək vasitəsidir.

Fəal təlimin nəzərdən keçirilən mexanizmləri birlikdə-kompleks şəkildə həyata keçirildikdə şagirdlərin idrak fəallığının yaranması və dərs boyu saxlanması təmin edilir. Bu halda dərkətmə prosesində şagirdlərin təfəkkür fəallığı sayəsində biliklər müstəqil və şüurlu mənimsənilir, təlimin səmərə və keyfiyyəti yüksəlir. Fəal təlimin mexanizmləri fənn kurikulumunda məzmun standartlarının uğurla həyata keçirilməsini təmin edir. Şagirdin yaxşı oxuya bilməsi və yaxşı oxumaq istəməsi təlimdə yaradılan şəraitdən çox asılıdır. Belə şəraitin yaradılması – təhsilin humanistləşdirilməsinin başlıca şərtlərindən biridir [2, s. 115]. Bu halda dərkətmə prosesində şagirdlərin təfəkkür fəallığı sayəsində biliklər müstəqil və şüurlu mənimsənilir, təlimin səmərə və keyfiyyəti yüksəlir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov A.N. Pedaqogika (Dərslük). B., Mütərcim, 2013
2. Əlizadə Ə.Ə., Əlizadə H.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Psixopedaqogikaya giriş. B., ADPU, 2008
3. İsmixanov M., Vəliyeva S., Əliyev S. Ümumi təhsil kurikulumunun əsasları. B., ADPU, 2017
4. Qasımova L.N., Mahmudova R.M. Pedaqogika (Dərslük). B., Ekoprint, 2021
5. Mahmudova R.M. Təhsilin psixodidaktik problemləri. Monoqrafiya. B., "Nurlar", 2018
6. Mehrabov A., Abbasov Ə., Həsənov R. Pedaqoji texnologiyalar. B., Mütərcim, 2007
7. Pedaqoji terminlərin izahlı lüğəti (elmi red. M.A.İsmixanov), B., ADPU, 2018
8. Veysova Z. Fəal-interaktiv təlim. UNİSEF, 2007

Açar sözlər: dərs, müasir dərs və onun xüsusiyyətləri, müasir dərs paradigmaları, dərsin təşkili mexanizmləri

Ключевые слова: урок, современный урок и его особенности, парадигмы современного урока, механизмы организации

Keywords: lesson, modern lesson and its features, modern lesson paradigms, lesson organization mechanisms

Müasir dərs: paradigmaları və təşkili mexanizmi

Xülasə

Məqalədə müasir dərs, onun paradigması və təşkili mexanizmi nəzərdən keçirilir. Paradigma müəyyən problemin həllində əsas götürülən elmi yanaşma deməkdir. O, problemin mahiyyətini yaxşı dırk etməyə və onu təcrübədə uğurlu tətbiq etməyə imkan verir. Müasir dərs ənənəvi təlimdə olduğu kimi, hafizəyə yox, təfəkkür paradigmasına əsaslanır. Müasir təlimdə öyrənmə prosesi sadəcə "oxuyub yadda saxlama" metodları ilə həyata keçirilə bilməz; 0, təfəkkür metodlarına – inkişafetdirici, düşündürücü, fəal təlim metodlarına və prinsiplərinə istinad etməlidir.

Məqalədə dərsə müasir yanaşmanın səciyyəvi cəhətləri, mexanizmləri öz əksini tapmışdır.

Современный урок: парадигмы и механизмы организации

Резюме

В статье рассматриваются парадигмы и механизмы организации современного урока. Парадигма – теория, принятая в качестве образца решения определенной проблемы, т.е. научный подход, который дает возможность познания сущности данной проблемы и удачного применения ее на практике, в решении научных и практических задач. Современный урок основывается не на парадигмы памяти, как на традиционном уроке, а на парадигмы мышления. Процесс обучения в современном уроке не может осуществляться просто методами запоминания, лучше осваиваются развивающими, активными методами мышления.

В статье отражены специфические черты основные требования и парадигмы современного урока.

Modern lesson: paradigms and mechanisms of organization

Summary

The article considers the modern lesson, its paradigm and mechanism of organization. Paradigm is a scientific approach based on the solution of a particular problem. It allows to better understand the essence of the problem and successfully apply it in practice. In modern learning, the learning process cannot be carried out simply by "reading and memorizing" methods. It must refer to the methods of thinking - developmental, thought-provoking, active learning methods and principles.

The article reflects the characteristics and mechanisms of the modern approach to the lesson.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova